

УТВЪРЖДАВАМ :

/ ГЕРГАНА МИТАНОВА
ДИРЕКТОР НА ОУ „ХАН АСПАРУХ”

МЕХАНИЗЪМ

ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА УЧИЛИЩНИЯ ТОРМОЗ

В ОУ „ХАН АСПАРУХ” гр. ДОБРИЧ

Механизмът е актуализиран със Заповед № РД01-60/22.10.2026 г.

ВЪВЕДЕНИЕ И ЦЕЛ НА ДОКУМЕНТА

Настоящият документ е изготвен и актуализиран в съответствие с «Механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование», разработен от МОН с участието на МТСП, АСП, ДАЗД и неправителствени организации. Документът регламентира целите, задачите, конкретните роли, отговорности и процедури за действие при възникнали ситуации на насилие и тормоз с цел изграждане на сигурна образователна среда в ОУ «Хан Аспарух»

I. ИЗМЕРЕНИЯ НА НАСИЛИЕТО И ТОРМОЗА

Какво е насилие?

В официална употреба е дефиницията по параграф 1, т. 1 – 5 от допълнителните разпоредби на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето:

«Насилие» над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето в семейна, училищна и социална среда.

«Физическо насилие» е причиняване на телесна повреда, включително болка или страдание, без разстройство на здравето.

«Психическо насилие» са всички действия с вредно въздействие върху психичното здраве и развитие – подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или неспособност да се осигури подкрепяща среда.

«Сексуално насилие» е използването на дете за сексуално задоволяване или участие в сексуални действия, които то не разбира и за които не може да даде съгласие.

«Пренебрегване» е неуспехът да се осигури развитието на детет в областта на здравето, образованието, емоционалното развитие, изхранването и безопасността.

Какво е тормоз?

Тормозът е специфичен вид насилие сред децата и групов феномен, който се извършва в присъствието на връстници и в отсъствието на възрастни. Проф. д-р Дан Олвеус определя тормоза като «повтарящи се във времето негативни действия от страна на един или повече ученици, когато някой умишлено причинява или опитва да причини травма или дискомфорт на друго дете чрез физически контакт, чрез думи или по друг начин».

Характеристики на тормоза:

1. Злонамерена проява с цел да се нарани или унижи дете.
2. Извършва се от позицията на силата (доминираща позиция).
3. Повтаря се многократно във времето.

Прояви на тормоз:

1. Физически тормоз: блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в помещение.
2. Психически тормоз: подмятане, подиграване, закачане, обиди, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на лични вещи, кражба, заплашителни погледи, неприятелско следене, както и изолиране и разпространение на злобни слухове
3. Сексуален тормоз: нежелано словесно или физическо поведение със сексуален характер, измисляне на сексуализирани прякори, неподходящо докосване.
4. Кибернасилие и кибертормоз: осъществяват се в дигитална среда чрез дигитални устройства. Включват създаване и разпространение на обидни, заплашителни и подигравателни текстови съобщения, снимки или видеоматериали, разпространявани чрез мобилни приложения и актуални социални мрежи (Viber, WhatsApp, Instagram, TikTok, Snapchat, Discord, Telegram, Facebook Messenger и др.), кражба на самоличност/профили и разпространение на слухове в мрежата.

Разлики между тормоз и закачки или игра:

- Ако децата се закачат или бутат, като при това се смеят, разменят си ролите и никое от тях няма доминиращо положение – става дума за игра.
- Ако едно от децата е видимо напрегнато, не се усмихва, ролите не се сменят, а другото дете е в постоянно доминираща позиция и тормозът продължава въпреки искането да спре – става дума за тормоз.
-

Признаци за разпознаване: физически белези (натъртвания, синини), промени в поведението (крайности от агресивност до пасивност), влошаване на успеха, чести отсъствия, психосоматични симптоми (болки в стомаха, главоболие) и промени в навиците при използване на интернет. Тормозът между деца се третира съгласно чл. 7, ал. 1 и 2 от Закона за закрила на детето.

II. ПОЛИТИКА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И ИНТЕРВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ

1. Принципи, ценности и философия:

ОУ «Хан Аспарух» самостоятелно развива политика за подкрепа на личностното развитие, изграждане на позитивен климат и утвърждаване на позитивна дисциплина. Основни принципи са позитивна култура и климат, ефективно лидерство, цялостен институционален подход, споделено разбиране, нулева толерантност към насилието и партньорство с родителите.

2. Разработване на система от мерки:

- 2.1. В училище се създава координационен съвет с ясни функции и делегирани отговорности, който да отговаря за планиране, проследяване и координиране на усилията за справяне с тормоза.
- 2.2. В началото на учебната година се извършва оценка на ситуацията чрез въпросници и обсъждания за установяване на рискови фактори и прояви.
- 2.3. Изготвяне на план за превенция и интервенция на насилието и тормоза. Планът се изготвя и реализира от УКС и се утвърждава от директора с продължителност от една учебна година.

3. Дейности по превенция:

Превенцията на тормоза включва комплекс от мерки, които най-общо имат за цел ограничаване и/или елиминирание на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилието.

- 3.1. На ниво институция: актуализиране на Етичен кодекс, въвеждане на единни училищни правила, подобряване на системата за дежурства, квалификация на перосала..
- 3.2. На ниво клас/група: изработване на правила на поведение в класа, обучителни дейности, ролеви игри, дискусии в часа на класа по теми като ценности, права на децата, разпознаване на тормоза и реакция при него.

4. Дейности по интервенция:

4.1. Водене на Дневник (регистър) със случаи: Документират се ситуациите от второ и трето ниво (Приложение 1), където е необходима намесата на координационния съвет.

4.2. Инициране на работа по случай и уведомяване на Дирекция «Закрила на детето» (ОЗД) и полицията при случаи от трето ниво и по преценка от второ ниво, съгласно *Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция.*

4.3. На ниво клас/група: обсъждане на проблема с учениците, съвместни действия с психолога, провеждане на тематична родителска среща и ангажиране на външни специалисти.

5. Работа с родители:

- 5.1. Привличане на родителите като партньори чрез тематични родителски срещи, включване на родители специалисти и посредници.
- 5.2. При интервенция родителите на засегнатите деца задължително се уведомяват навреме, като разговорът се провежда в партньорски дух с конкретни препоръки.

6. Ресурсна обезпеченост:

- 6.1. Ежегодно обучение на служителите по теми, свързани с насилието и тормоза.
- 6.2. Наличие на обучени специалисти за интервенция в ситуации на тормоз в институцията.
- 6.3. Информация, материали по темата за насилието и тормоза, актуална информация за наличните ресурси и горещи линии (тел. 116 111, Център за безопасен интернет)

III. УЧИЛИЩНА СИСТЕМА ЗА МОНИТОРИНГ И ПРЕВЕНЦИЯ:

Йерархия на отговорните лица за реакция при случай на тормоз /в зависимост от нивото на наблюдавания случай на тормоз/:

1. Учител или всяко друго лице, станало свидетел на тормоз между ученици по време на час, междучасие или в училищния двор;
2. Класен ръководител;
3. Училищен психолог;
4. Училищен координационен съвет (УКС);
5. Директор; ЗДУД
6. Външни институции (Отдел „Закрила на детето“ към АСП, РУ на МВР, Местна комисия за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните МКБППМН, РУО -Добрич, ДАЗД).

IV. УЧИЛИЩЕН КООРДИНАЦИОНЕН СЪВЕТ:

ПРЕДСЕДАТЕЛ:

Виолета Колева Желязкова – старши учител, прогимназиален етап

ЧЛЕНОВЕ:

1. Росица Иванова – старши учител, начален етап
2. Марийка Недялкова – старши учител, начален етап
3. Даринка Дикова – старши учител, прогимназиален етап
4. Димитрина Чернева – училищен психолог
5. Представител на Училищния ученически съвет.
6. Представител на Училищното настоятелство.

V. ОСНОВНИ МЕРКИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА УЧИЛИЩНИЯ ТОРМОЗ И ДЕФИНИРАНЕ НА ЕЛЕМЕНТИТЕ НА ЗАЩИТНАТА МРЕЖА:

На ниво клас

1. Постигане на разбиране от учениците какво точно е тормоз, до какво води това поведение и как се чувстват «различните» участници. В часа на класа, да се обсъждат и дискутират взаимоотношенията:

1.1. Взаимоотношения ученици – учител → целта ни е учениците да осъзнаят, че говоренето в час е форма на тормоз към учителя и към съучениците; Дискутиране на конкретни казуси на тормоз в класната стая, в коридора, в училищния двор, по Интернет и др., договаряне какво ще се прави, ако се нарушат правилата и ценностите на класа – дискутиране и приемане на новите понятия „дисциплина“ и „възстановяване на щета“.

1.2. Взаимоотношения учител – ученици → важно е учителите да се отнасят с уважение към учениците / да се обръщат към тях по име, да ги изслушват търпеливо, да не ги обиждат/. Симптомите на психическия тормоз в отношението на възрастните към децата /родители, учители/ се проявяват като безразличие и равнодушие, враждебност, злоупотреба с власт над тях, дистанциране от тях, неразбиране и свръхконтрол.

На ниво училище

1. Провеждане на колективни и индивидуални срещи „Какво е насилие и тормоз? Как да го разпознаваме?“ :

1.1. Разговори с ученици в часа на класа и в приемното време на класния ръководител.

1.2. Разговори с родители на родителски срещи и в приемното време на класния ръководител;

2. Повишаване бдителността на дежурния учител и портиера по време на учебните занятия.

3. Разясняване как се използва кутията за сигнали за проявен тормоз в училище за съобщаване на случаи на тормоз с гаранция за конфиденциалност и неприкосновеност на сигнализиращия /ученик или родител/ и тел. 116 111.

4. Отбелязване на наблюдаваните случаи в Дневник (регистър), който се съхранява и води от Председателя на Училищния координационен съвет (УКС).

5. Спазване на установените процедури и алгоритъм при наличие на училищен тормоз.

На ниво общност

1. По-активна ангажираност на родителите при прояви на тормоз.

2. Споделяне на отговорността за опазване физическото и душевно здраве на всички деца.

3. Взаимодействие с координационния съвет и оторизирани институции.

4. В отношенията родители – учители, комуникацията да е насочена към взаимна оценка на работата, с елементи на сътрудничество.

5. На родителските срещи да се обсъждат казуси, свързани с тормоза, да се научат родителите как да регистрират поведение на тормоз и насилие, как да комуникират с децата си без скрита агресия.

VI. ПРОЦЕДУРИ ПРИ УСТАНОВЕН УЧИЛИЩЕН ТОРМОЗ (НИВА И ДЕЙСТВИЯ)

Съгласно Приложение 1 от Националния механизъм на МОН, ситуации се разпределят в три нива:

1. Първо ниво – Нарушаване на правилата/Леки или единични прояви: не се регистрират в дневника със случаи. Предприема се педагогическа работа от учителя/класния ръководител, прилага се подход за възстановяване на шетата, провеждат се разговори с участниците.
2. Второ ниво – Повтаряне на нарушения или тормоз със средносериозни последици: Описват се задължително в Училищния дневник (регистрационна книга със случаи). Мерките се предприемат от класния ръководител съвместно с психолога, УКС и с уведомяване на родителите, прави се оценка на риска и преценка за сигнал към ОЗД/ полиция.
3. Трето ниво – Системна злоупотреба или ситуации с опасност за живота и здравето: Описват се в дневника със случаи. Директорът съвместно с УКС, ОЗД и органите на реда, предприема незабавни действия за осигуряване на сигурнос, интензивна работа по случай и задействане на Координационния механизъм.

VII. ПРОЦЕДУРА ЗА РЕАГИРАНЕ ПРИ ПРОЯВА НА ТОРМОЗ В ОУ „ХАН АСПАРУХ” гр. ДОБРИЧ

Всяка ситуация на тормоз се регистрира и описва от учителя, който я е наблюдавал с цел да се проследи развитието на случая във времето и да се планира подходяща интервенция. Регистърът съдържа следните реквизити: „дата”, „кратко описание на всяка ситуация”, „участници”, „клас”, „предприети мерки”, „докладвал”, „подпис”. Този регистър се съхранява и води от Председателя на Училищния координационен съвет (УКС), определен със Заповед на Директора. Класните ръководители следят вписаните в регистъра случаи и предприемат съответни мерки като взаимодействат с родителя на ученика, с учители и с директора.

1. Подаване на първоначална информация от ученик, служител или учител на директор и записване на случая в регистъра на случаите на насилие.

Срок: до **1 час**

Отг.: Този, който е установил инцидента

2. Установяване на състоянието на участниците.

Срок: до **1 час**

Отг.: Гл. дежурен, кл. ръководители,
учители

3. Уведомяване на класния ръководител.

Срок: до **1 час**

Отг.: Този, който е установил инцидента

4. Уведомяване на родителите или настойниците на учениците.

Срок: до **4 часа**

Отг.: Класни ръководители

5. Изясняване на обстоятелствата и фактите за проявен тормоз.

Срок: до **24 часа**

Отг.: Кл. ръководители, УКС

6. Доклад до директора.

Срок: до **24 часа**

Отг.: Председател УКС

7. При необходимост изготвяне на доклад и информиране на Началника на РУО, Отдел «Закрила на детето» към АСП и МВР за състоянието на пострадалите и предприетите действия.

Срок: до **24 часа**

Отг.: Директора

8. Предприемане на конкретни действия и свързване с подпомагащи външни институции.

Срок.: **48 часа**

Отг.: Кл. ръководител, Председател УКС,
Директор

VIII. УЧИЛИЩНА СИСТЕМА ЗА НАСОЧВАНЕ КЪМ ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ

В случаите, при които поведението на детето се отличава с изразени агресивни прояви, снижен контрол върху гнева, склонност да разрешава конфликтни ситуации с насилие, Координационният съвет представя доклад до директора за да бъде потърсено съдействие от страна на отдел „Закрила на детето” по местоживеење или друга подходящата институция, според ситуацията и индивидуалния случай.

IX. ПРИЛОЖЕНИЯ КЪМ МЕХАНИЗМА

- Приложение 1: Класификация на формите на насилие и тормоз и предприемане на съответни действия.
- Приложение 2: Насоки за интервенция (вкл. прекратяване на ситуацията, подход за възстановяване на щетата, кризисна интервенция, насочване към услуги в общността).
- Приложение 3: Кога, кой и къде може да подава сигнал за дете в риск (чл. 7 от ЗЗД, тел. 116 111, тел. 112, Център за безопасен интернет).
- Приложение 4: Стандартизирани инструменти за оценка и регистриране на случаи.
Забележка: Училищният регистър за случаи на насилие и тормоз, както и картите/въпросниците за оценка на средата по Приложение 4, се съхраняват и водят от Председателя на Училищния координационен съвет (УКС), определен със Заповед на Директора.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1: КЛАСИФИКАЦИЯ НА ФОРМИТЕ НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ И ПРЕДПРИЕМАНЕ НА СЪОТВЕТНИ ДЕЙСТВИЯ

Нива на насилие и тормоз	Отговор на институцията	Документиране	Последователност на процедурите за интервенция
ПЪРВО НИВО - НАРУШАВАНЕ НА ПРАВИЛАТА: Форми на физическо насилие са например: леко удяне, бутане, щипане, драскане, дърпане на коса, хапане, подритване, замърсяване или разрушаване на нечия собственост. Форми на психическо насилие са например: омаловажаване, к्लокарстване, обиждане, осмиване, засрамване, подвикване, ругаене, клеветене, подигравки, унижение, заплахи, нецензурни/неприлични коментари, измисляне на прикази, изключване от групови или съвместни дейности, фаворизация/предпочитания, базирани на различие, разпространяване на слухове. Форми на сексуално насилие са например: показване на неприлични жестове и действия, вербален тормоз със сексуално съдържание, разпространение на истории и изображения със сексуален подтекст, съблазняване от друго дете или възрастен, злоупотреба с власт при подстрекаване, изнудване, склоняване и/или принуждаване към сексуални действия. Форми на кибернасилие са например: обидни колажи, снимки, видеа, коментари, обаждания и изпращане на обидни съобщения (SMS, MMS, съобщения в социалните мрежи и др.), използване на дискриминативни и обидни етикети, използване	На първо ниво действията се предприемат от класен ръководител или учител заедно с родител, като се съществува педагогическа работа – индивидуално, за група деца/ученици или за цялата група/клас. При наличие на щети от материален характер – те се възстановяват. Ако педагогическата работа не дава резултат и насилственото поведение се повтаря, последствията са по-сериозни, то тогава следва се да предприемат действия, предписани за ситуации от второ или трето ниво.	Ситуациите от първо ниво не се регистрират в Дневника със случаи, защото са първа проява на насилие и не се тълкува като тормоз.	1) Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници. 2) Класният ръководител/учителят подробно се информира за случилото се от всички свидетели и участници в ситуацията на насилие. 3) Уведомяване на родител от класния ръководител/учителя. 4) Консултации – предприемане на индивидуални разговори с участниците от класния ръководител/учителя. 5) Мерки и действия от страна на класния ръководител/учител – намиране на решение, което удовлетворява страните и служи за пример на наблюдателите. 6) Проследяване на изпълнението на предприетите мерки и действия.

на език на омраза, кражба на профили.	Нива на насилие и тормоз	Отговор на институцията	Документиране	Последователност на процедурите за интервенция
ВТОРО НИВО – ПОВТАРЯНЕ НА ЕДНИ И СЪЩИ НАРУШЕНИЯ НА ПРАВИЛАТА ИЛИ НАСИЛИЕ С ПО-СЕРИОЗНИ ПОСЛЕДИЦИ – ТОРМОЗ:	• Форми на физически тормоз са например: шамаросване, удряне, стълкване или късане на дрехи, ритане, обграждане, плюене, отнемане на нечия собственост, дърпане на нечий стол изпод него, дърпане за уши или коса. • Форми на психически тормоз са например: изнудване, заплашване, несправедливо наказание, забрана за общуване, отхвърляне и манипулация, подигравки, отправени пред целия клас или група, публично унижение, обиди; интригантстване, разпространяване на слухове, публично отхвърляне и игнориране, неприемане, манипулиране и използване. • Форми на сексуален тормоз са например: сексуално докосване, показване на порнографски материали, показване на интимни части на тялото и сваляне на дрехи, подтикване или принуждаване към сексуални действия, заснемане в сексуални пози. • Форми на кибертормоз са например: непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видео, злоупотреба с влогове, блогове, форуми, социални мрежи, заснемане и разпространение без разрешение, унижителни за детето снимки/видео,	На второ ниво действията се предприемат от класен ръководител/учител заедно с психолог или педагогически съветник, председател или представител на координационния съвет и задължително участие на родител, като се уведомява директора. По преценка се подава сигнал до ОЗД и/или полиция. Координационният съвет прави оценка на риска и може да даде становище за иниципиране на работа по случай.	Ситуацията на тормоз се описва в Дневника със ситуации от свидетеля на случилото се или класния ръководител/учителя. Възстановяване на щети при наличие на такива.	1) Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници. 2) Учителят/класният ръководител подробно се информира за случилото се от всички свидетели и участници в ситуацията на насилие. Всеки служител, който е станал свидетел на насилието, може да подаде сигнал към ОЗД. 3) Учителят/класният ръководител съобщава на Координационния съвет за случая. Прави се оценка на случая и преценка директорът подава сигнал от името на институцията до ОЗД и/или полицията и се иниципира работа по случай. 4) Уведомяване на родител. 5) Мерки и действия – работа на координационния съвет: анализ на ситуациите от регистъра и предприемане на работа по случай. 6) Проследяване на изпълнението на предприетите мерки и действия.

кражба на профил и използване език на омраза.	детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура, следва да се уведоми директора, който следва да се обърне към отделите за закрила на детето.		
Нива на насилие и тормоз	Отговор на институцията	Документиране	Последователност на процедурите за интервенция
ТРЕТО НИВО – СИСТЕМНА ЗЛОУПОТРЕБА, КАКТО И СИТУАЦИИ, В КОИТО СЪЩЕСТВУВА ОПАСНОСТ ЗА ЖИВОТА И ЗДРАВЕТО ЗА КОЙТО И ДА Е ОТ УЧАСТНИЦИТЕ В СИТУАЦИЯТА: • Форми на физически тормоз са например: сбиване, задушаване, събаряне, причиняване на изгаряния и други наранявания, намушкване с остър предмет, провесване от прозорец или високо място, ограничаване на движението, лишаване от храна, излагане на ниски или високи температури и заплашаване с оръжие. • Форми на психически тормоз са например: сплашване, изнудване със сериозни заплахи, насилствено отнемане на пари и вещи, клетки, които накарняват сериозно достойнството, публично унижение, ограничаване на движението, склоняване за употреба на психоактивни вещества, включване в антисоциални групи и организации,	На трето ниво се уведомява незабавно ОЗД и/или органите на полицията. Действията на ниво институция се предприемат от директора заедно с координационния съвет със задължителното участие на родител и компетентни власти, организации и услуги (центрове за социална работа, здравни центрове, отдел закрила на детето, полиция и др.).	Ситуациите на тормоз от трето ниво се описват в Дневника със случаи, като по тях се предприема интензивна работа, включваща всички участници; правят се оценки на потребностите и план за действие, както и се инициират процедури в съответствие със Закона за закрила на детето, Наредба за	Последователност на процедурите за интервенция 1) Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници. 2) Учителят/класният ръководител подробно се информира за случилото се от всички свидетели и участници в ситуацията на насилие. Незабавно се уведомява директорът и се подава сигнал към ОЗД и/или органите на полицията. 3) Уведомяване на родител. 4) Консултации – предприемане на индивидуални разговори с участниците. 5) Мерки и действия от страна на координационния съвет, интензивна работа по случай, информиране и

изоляция, групово измъчване на индивид или група и организиране на банди, последните от които нанаяват други. • Форми на сексуален тормоз са например: съблазняване от друго дете, злоупотреба с власт при подстрекаване, изнудване, склоняване и/или принуждаване към сексуални действия, блудство, изнасилване, кръвосмешение. • Форми на кибертормоз са например: повторно действие на непокисано заснемане и разпространяване на снимки и видеозаписи, злоупотреба с влогове, блокове, форуми, социални мрежи, профили и лични данни, заснемане без разрешение, заснемане и разпространение на сцени на насилие, разпространение на записи и снимки и видео на детска порнография.	Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура, директорът следва да информира отделите за акцията на детето, центъра за социална работа и/или полицията. При материална щета се съставя Протокол за възстановяване на щетата.	приобщаващото образование, Закона за предучилищното и училищното образование.	насочване към други служби и/или услуги от страна на директора. Ако друга организация или услуга е въввлечена в работата с детето или ученика, институцията установява връзка с тези организации или услуги и синхронизира дейностите. 6) Проследяване на изпълнението на предприетите мерки и действия.
--	--	--	---

ПРИЛОЖЕНИЕ 2. НАСОКИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ

1. Прекратяване на ситуация на насилие и тормоз.
2. Подход за възстановяване на щетата.
3. Действия при тежък инцидент или при повторна ситуация на насилие или тормоз.
4. Насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността.
5. Действия при насилие на дете/ученик срещу член на екипа на институцията.
6. Действията при насилие на възрастен срещу дете/ученик.

Намесата и справянето с конкретни ситуации на тормоз и насилие е част от цялостната политика на институцията срещу насилието. Намесата на възрастните следва внимателно да се обмисли и планира. Тя трябва да бъде последователно прилагана от цялата училищна общност, за да бъде максимално ефективна.

Важно е да не бъдат омаловажавани и първите прояви на влошаване на отношенията между децата, както и поведението, което е неприемливо. Тези ситуации представляват първо ниво от приетата класификация (*Приложение 1*). Необходимо е още при най-малките сигнали и съмнения за тормоз да се предприемат стъпки, за да се предотврати ескалация на насилието и да се изпрати ясно послание, че такова поведение няма да бъде толерирано. Вниманието трябва да бъде насочено както към проявите на физически тормоз, така и към неговите социални и психологически измерения.

1. Прекратяване на ситуация на насилие и тормоз

Задължение на всеки служител на институцията е да се намеси, за да прекрати ситуация на насилие/тормоз, на която е станал свидетел или за която е получил сигнал (от дете, родител или друг служител от детската градина, училището, центъра за подкрепа за личностно развитие, специализираното обслужващо звено):

- в случай на физически тормоз децата трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно; когато има опасност за живота на детето, неговото здраве и физическия интегритет може да се използва разумна физическа сила под формата на избутване, издърпване, задържане на място.
- не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това може да се случи на по-късен етап.

Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение. В този момент не е добре да се разпитва за подробности и детето, което е потърпевшо, особено в присъствието на детето, което е нанесло насилието/тормоза и на други деца, защото това може да урони неговото достойнство. Фокусът на интервенцията трябва да бъде насочен към децата – свидетели на насилието, към средата, а не към активните участници и потърпевшите в ситуацията на насилие;

- когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка.

2. Подход за възстановяване на щетата

Подходът за възстановяване на щетата се основава на принципа, че „всяка щета, нанесена на друг, трябва да бъде възстановена“ и включва съответните действия в тази посока. Важно е преди да се прилага подходът да бъде предварително съгласуван с цялата общност, включително и с децата, и да бъде част от политиката на институцията. Възстановяване на щетата е принцип, който предполага, че хората правят грешки. Грешките следва да бъдат поправени, като същевременно не се налагат наказания. Този принцип подчертава поемането на отговорност за неприемливо поведение и за позитивно решаване на проблема. Възстановяването на щетите успешно може да се прилага за материални и за нематериални щети.

Подходът за възстановяване на щетата изисква време и по-задълбочен разговор с детето, което е извършило насилие, за да му се помогне да разбере какви са последствията от неговата постъпка. Поради тази причина е най-добре този подход да се приложи от учителя/класния ръководител, педагогическия съветник/психолога. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че се

действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които цялото училище/детска градина се придържа, а не за да бъде наказан:

- като първа стъпка учителят/класният ръководител изслушва детето. Не е желателно детето да се изслушва съвместно с потърпевшото дете;
- ключов момент във възстановяването на щетата е, че учителят/класният ръководител разговаря с детето, а детето само предлага как ще поправи грешката

си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово предложение трябва да се съгласи и детето, което е потърпевш от насилието. Този процес се медира от ангажирания в случая учител/класен ръководител, педагогическия съветник или психолога;

- след изясняване на ситуацията и постигане на договореност, учителят/класният ръководител за определен период от време проследява поведението на децата и дава обратна връзка. Учителят може да потърси съдействие и от другите учители, които също да наблюдават поведението на децата и да реагират своевременно. Педагогическият съветник или психолога също може да подпомогне работата на учителя като наблюдава детето във взаимоотношенията му с другите деца и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприема при необходимост;
- при преценка може да бъде насочено към услуги в общността (виж точка 4. Насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността).

3. Действия при инцидент, криза или при повторна ситуация на насилие или тормоз

При повторна ситуация на насилие или когато има случай на инцидент или криза се следват предписанията от механизма, описани в *Приложение 1*. Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни действия:

- при инциденти и кризи се препоръчва работа в групов формат (например работа с цялата група/класа), като кризисна интервенция е от минимум 45 минути до 1 час и 30 мин. в определени рамки – затворено пространство, в което участниците не допускат нови лица, и др. Предлага се пространство, в което да се вентилират емоциите от преживяното и да се даде възможност за преработка. Най-подходящо е тази интервенция да бъде извършвана от психолога или педагогическия съветник, а при липсата на такъв специалист веднага да се потърси съдействие от Националната мобилна група за психологическа подкрепа, състояща се от кризисни психолози към МОН, мобилната група или специалист от услуга в общността или мобилни кризисни психолози от Държавната агенция за закрила на детето. Честа спонтанна реакция на възрастните е заставането на страната на „жертвата“ и наказване на „насилника“. Ключово при интервенцията на възрастните е приемането на разбирането, че детето, обект на тормоз, не се нуждае от състрадание, а детето, извършител на тормоз, не се нуждае от наказание,

особено което го унижава, а от разбиране и емпатия (съпреживяване), за да може то да развие това чувство към другите;

- работата с деца, които са обект на тормоз, трябва да бъде насочена към формиране на умения за справяне с подобно поведение. Важно е учителят/класният ръководител да поговори с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая, ако се касае за ситуация, за която е научил случайно) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени;
- погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на потърпевщото дете, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстниците. При този първи разговор е важно да се предложи на детето подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;
- необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;
- детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с психолога в институцията;
- не е препоръчително да се прави среща между детето, върху което е упражнено насилието, и детето, което е извършило насилието, с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици. При създаване на необходими условия и след съответно обучение на специалистите в детската градина, училището, центъра за подкрепа за личностно развитие, специализираното обслужващо звено може да се реализира медиация с цел възстановяване на емоционалната и моралната щета и взаимовръзките между децата.
- наблюдавайте детето в следващите дни, за да се уверите как се чувства, и при необходимост отново разговаряйте с него;
- необходимо е да се работи с наблюдателите не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз;
- не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата на институцията;

- валидират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на институцията. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;
- насърчават се отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая;
- при преценка детето може да бъде насочено към услуги в общността.

4. Насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността

Насочването на детето и неговите родители към консултация и психологическа работа следва да се осъществява от психолога, педагогическия съветник или ако няма такъв – от учителя на групата/класния ръководител. Насочващият трябва да е запознат с услугите в общността и да даде пълна и конкретна информация на родителите за възможните услуги и програми – къде може да се консултират, колко струват консултациите, какво представляват консултациите, какъв е метода на работа и т.н. Всяка детска градина/училище следва да имат актуална информация за наличните услуги в общността, като центрове за превенция и консултативни кабинети към местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, центрове за обществена подкрепа, комплекси за социални услуги, общински съвети по наркотичните вещества, програми, предлагани от неправителствени организации и др. Важно е насочването да се направи конкретно и с грижа, за да могат родителите и детето да се възползват, а не да го приемат като мярка за наказание.

5. Действия при насилие на дете/ученик срещу член на екипа на институцията

Действието се прекратява незабавно от възрастен, който е в близост до мястото на извършеното насилие.

Оказва се помощ в случай, че има пострадал/пострадали.

Детето трябва да бъде отделено с оглед на възстановяване на сигурността. Отделянето на детето може да бъде временно до успокояването му, осъществява се психологическо консултиране/кризисна интервенция.

Уведомяват се родителите на детето.

С детето започват дейности за установяване на причините, изясняване на ситуацията, оценка на проблема. С него задължително разговаря психолог или педагогически съветник. Последният дава становище след оценката на проблема и поведението за целите на вземането на решение за последствията от Педагогическия съвет.

Детската градина/училището организира провеждане на педагогически съвет за вземане на решение за последващи действия. Обсъждат се възможни действия и се прави план за работа с детето.

6. Действията при насилие на възрастен срещу дете/ученик

При насилие на възрастен над дете незабавно се подава сигнал към ОЗД и/или полиция и се свиква Координационния механизъм за дете в риск.

Детската градина, училището, центъра за подкрепа за личностно развитие, специализираното обслужващо звено извършват последователни действия – описани в *Приложение 3: Кога, кой и къде може да подава сигнал за дете в риск?*

С пострадалото дете разговаря психолог или педагогически съветник, който прави оценка и изготвя становище.

ПРИЛОЖЕНИЕ 3:

КОГА, КОЙ И КЪДЕ МОЖЕ ДА ПОДАВА СИГНАЛ ЗА ДЕТЕ В РИСК?

1. Кога се подава сигнал за дете в риск?
2. Кой подава сигнал за дете в риск или в ситуация на насилие и тормоз?
3. Къде може да се подава сигнал за дете в риск или в ситуация на насилие и тормоз?

1. Кога се подава сигнал за дете в риск?

Съгласно Закона за закрила на детето (чл. 7, ал. 1) „Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане“, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи.

Съгласно ал. 2 „Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна“.

2. Кой подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

При идентифициране на случаи на насилие и тормоз на деца/ученици в детската градина, училището, центъра за подкрепа за личностно развитие, специализираното обслужващо звено директорът на институцията следва да бъде незабавно уведомен. От страна на институцията сигналът се подава от директора.

Всеки член на институцията, който е станал свидетел на ситуация на насилие и тормоз, е длъжен незабавно да уведоми ОЗД и /или полицията.

Съгласно Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето (чл. 10, ал. 5) в случаите, отнасящи се до насилие над дете, се разглеждат и анонимни сигнали.

В случай на подозрение за ситуация на тормоз, всеки служител в институцията може да проведе консултация, като се свърже с Националната телефонна линия за деца и разговаря с консултант на телефон 116 111, а в ситуации на кибернасилие и кибертормоз – да се свърже с Националния център за безопасен интернет на телефон 124 123 или чрез сайта www.safenet.bg.

3. Къде може да се подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

Към Държавната агенция за закрила на детето функционира Национална телефонна линия за деца 116 111, която работи 24 часа в денонощието. Линията е с национално покритие, достъпна от територията на цялата страна, напълно безплатна за обаждашите се, независимо дали звънят от стационарен или мобилен телефон. Националната телефонна линия за деца предоставя консултиране, информиране и помощ по всякакви въпроси и проблеми, свързани с деца. Към нея при необходимост могат да се обръщат за съдействие и професионалисти. В случаи, касаещи насилие и тормоз в интернет (кибернасилие и кибертормоз), сигнал може да се подава към Националния център за безопасен интернет. Към центъра функционира консултативна линия, отворена в работните дни между 10 и 16 часа на телефон 124 123, имейл helpline@online.bg и чат в сайта www.safenet.bg. Консултациите на линията са анонимни и на нея могат да се свързват както деца, така и професионалисти и родители.

Сигнал може да бъде подаден и към националния телефон за спешни повиквания: 112.

Според Координационния механизъм, в случай че сигналът за насилие бъде приет от някой от визираните органи за закрила – получен от дирекция „Социално подпомагане“ (отдел за закрила на детето), Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи, съгласно чл. 7 от Закона за закрила на детето той е длъжен да уведоми за това останалите незабавно до 1 час от регистриране на сигнала, включително по телефон и факс. Сигналът се изпраща в дирекция „Социално подпомагане“ по настоящия адрес на детето. Съгласно Координационния механизъм във всеки един отдел „Закрила на детето“ при дирекция „Социално подпомагане“ началникът на отдела е на разположение, като той определя отговорен социален работник. В отдел „Закрила на детето“ определеният отговорен социален работник извършва проверката на сигнала до 24 часа от неговото постъпване.

При проучването на сигнала социалният работник може да потърси съдействие от страна на детската градина/училището – информация за детето, за взаимоотношенията му с децата, впечатленията на учителите, т.е. информация, с която да бъде направена оценка на случая. При проучването на сигнала и предприемането на действия се изисква работа в екип от страна на различни специалисти, за да се направи точна оценка и да бъдат съгласувани действията на различните специалисти.

В случай че бъде установен риск за детето, трябва да бъдат предприети мерки за

закрила и да започне работа по случая. Изготвя се общ план, в който се описват планираните мерки, като социалният работник е отговорен и следи за изпълнението на плана. Мултидисциплинарният екип на местно равнище следва да си постави единна стратегическа цел, за постигането на която следва да изготви съвместен план за действие с разписани конкретни задачи със срок за изпълнение. Всеки един от посочените по-горе участници в мултидисциплинарния екип набелязва и предлага на останалите от екипа конкретни задачи по случая, които да изпълни, съобразно собствените си правомощия и в съответствие с нормативната уредба. Конкретните задачи за изпълнение следва да бъдат зададени така, че да може всеки участник да действа съобразно оперативната си самостоятелност, като изпълнението на конкретните дейности и задачи бъде подкрепено със съдействието на останалите участници и в същото време това да спомогне за крайния резултат – дългосрочна цел, която трябва да гарантира в най-голяма степен интереса на засегнатото дете.

Ролята на социалния работник е свързана с проучване на семейната среда и предприемане на мерки за закрила. В същото време той има правомощията и ангажимента да консултира родителите, да подпомогне тяхната ангажираност в работата с детето на равнище детска градина/училище. Социалният работник може да консултира семейството, да насочи родителите и детето към подходящи социални услуги и консултации.

ПРИЛОЖЕНИЕ 4

ВЪПРОСНИК ЗА ТОРМОЗА В УЧИЛИЩЕ

(По методика на проф. Пламен Калчев)

След като прочетете всеки въпрос, оградете верния според Вас отговор.

Тук няма правилни и неправилни отговори. От значение е само личното мнение.

Изследването е анонимно и не е необходимо да пишете имената си.

Благодарим Ви за участието!

ВЪПРОСИ	ОТГОВОРИ
1. В твоето училище какво правят учениците, които тормозят други ученици? (Можеш да оградиш повече от един отговор.)	1) блъскат, удрят другите; 2) заплашват ги; 3) обиждат ги, подиграват им се , измислят им неприлични прякори; 4) дразнят ги; 5) взимат им от нещата; 6) говорят зад гърба им, разпространяват за тях неверни неща, клюки; 7) изнудват ги; 8) настройват другите ученици срещу тях; 9) искат им пари; 10) пишат обидни неща в социалните мрежи. качват неприлични снимки или материали в интернет; 11) изпращат гадни имейли и SMS-и. 12) друго (посочи какво):
2. Къде се случва ученици да бъдат тормозени (Можеш да оградиш повече от един отговор.):	1) в класната стая; 2) по коридорите; 3) в тоалетните; 4) пред бюфета; 5) на двора на училището; 6) на улицата; 7) в квартала, пред блока; 8) на друго място (посочи къде):
3. Случвало ли се е да те тормозят през тази учебна година в училище?	1) всеки ден; 2) няколко пъти през седмицата; 3) един път през седмицата; 4) по-рядко от един път през седмицата; 5) досега не се е случвало да ме тормозят.
4. Ако се е случвало да те тормозят, кога започна тормозът?	1) преди две години; 2) преди една година; 3) преди около шест месеца; 4) преди един-два месеца; 5) преди последните една-две седмици; 6) досега не се е случвало да ме тормозят.

5. Ако ти се е случвало да те тормозят, тези които те тормозиха бяха:	1) от твоя клас; 2) от други класове; 3) и от твоя клас и от други класове.
6. Ако ти се е случвало да те тормозят, тези които те тормозиха бяха:	1) момчета; 2) момичета; 3) и момчета и момичета.
7. Ако ти се е случвало да те тормозят, този, който те тормозеше беше:	1) сам; 2) с него имаше и други, които също те тормозиха; 3) с него имаше и други, но те само гледаха.
8. Когато теб те тормозиха, ти каза ли на някого? (Можеш да оградиш повече от един отговор.)	1) казах на някого от учителите; 2) казах на майка ми; 3) казах на баща ми; 4) казах на брат ми/на сестра ми; 5) казах на приятели; 6) казах на друг човек (посочи на кого): _____ 7) не казах на никого; 8) досега не се е случвало да ме тормозят.
9. Ако си казал на някого, това помогна ли ти, доведе ли до спирането на тормоза?	1) да; 2) не; 3) досега не се е случвало да ме тормозят.
10. Когато отиваш на училище, безпокоиш ли се да не те тормозят?	1) не, никога; 2) понякога; 3) често; 4) почти винаги.
11. Случвало ли се е да тормозиш друг ученик през тази учебна година в училище?	1) почти всяка седмица; 2) почти всеки месец; 3) по-рядко от един път в месеца; 4) не се е случвало да тормозя друг ученик в училище.
12. Има ли в твоя клас ученици, които обичат да тормозят другите?	1) да; 13. Ако има, колко са на брой? _____ 2) не.
14. Има ли в твоя клас ученици, които често са тормозени от другите?	1) да; 15. Ако има, колко са на брой? _____ 2) не.
16. Как би постъпил, ако видиш няколко твои съученици да тормозят друг ученик от класа? (Посочи един отговор, който най-добре съответства на твоето мнение.)	1) ще се отдалеча, без да правя нищо: не е моя работа и не ме засяга; 2) ще ми стане жал, но няма да се намеся; 3) ще се намеся и ще защита човека, когото тормозят; 4) ще поговоря с други съученици, за да накараме останалите да престанат; 5) ще се присъединя и аз към тормоза: то си е забавно и едва ли е нещо много сериозно; 6) няма да направя нищо, но ще се приближа, за гледам, защото ми е любопитно, какво ще стане.

17. Ти си: а) момче; б) момиче.

18. Навършени години:

19. Клас:

ВЪПРОСНИК

(по методика на Панайот Рандев)

За всяко от дадените по-долу твърдения, описващи възможни ваши поведения през последния месец, отбележете със знак „X” в колонките вдясно, колко често сте го правили или са ви го правили на вас, а именно:

„Никога”, „1-2 пъти”, „3-4 пъти”, „5-6 пъти”, „7 и повече пъти”

No	ПОВЕДЕНИЯ	Никога	1 или 2 пъти	3 или 4 пъти	5 или 6 пъти	7 и повече пъти
1.	Аз дразня и разстройвам други ученици за да е забавно.					
2.	В група дразня други ученици.					
3.	Бил/а съм се с ученици, които мога лесно да победя.					
4.	Други ученици ме закачаха.					
5.	Ученици ми се присмиваха.					
6.	Някои ученици ме наричаха с прякори и обидни думи.					
7.	Бях блъскан/а и удрян/а от други ученици.					
8.	Участвах в тормозене на други ученици.					
9.	Дразнех и закачах други ученици.					
10.	Участвах в сбиване.					
11.	Заплашвах да ударя или нараня друг ученик.					
12.	Сбих се, защото бях гневен/а.					
13.	Когато друг/а ме удари първи, отвърнах на удара.					
14.	Бях злобен/а с някого, защото бях разгневен/а.					
15.	Пускам слухове за други ученици.					
16.	Започвам или подклаждам спорове и конфликти.					
17.	Насърчавам другите ученици да се бият.					
18.	Изключвам други ученици от приятелската си компания.					

Име: _____ Пол: _____

Възраст: _____ г. Дата: _____

Училище: _____ Клас: _____

Град: _____

ТОРМОЗЪТ ОТ ВРЪСТНИЦИТЕ В УЧИЛИЩЕ

ВЪПРОСНИК ЗА УЧИТЕЛЯ

Моля, отговорете на поставените по-долу въпроси, като отбележите верните според Вас отговори.

Въпросникът е попълнен от: Име: _____ Фамилия: _____

Клас: _____ Брой на учениците в класа: _____

От тях: _____ момчета и _____ момичета

ВЪПРОСИ	ОТГОВОРИ	
1. Има ли в класа Ви деца, които са тревожни, неуверени, изолирани, без приятели?	1) Да, има. Общо: _____ Момчета: _____ Момичета: _____	2) Не, няма.
2. Ако има такива деца, как се отнасят останалите към тях? (Може да посочите повече от един отговор.)	1) Не им обръщат внимание. 2) Изключват ги от нещата, които правят заедно. 3) Обиждат ги, дразнят ги или им се подиграват. 4) Държат се грубо с тях, блъскат ги, удрят ги.	
3. Ако в класа има деца, към които останалите се отнасят зле, кога за пръв път го забелязахте?	1) През миналата учебна година. 2) През тази учебна година. 3) През последния месец. 4) Съвсем наскоро.	
4. Ако имате предвид колко чести и колко сериозни са нещата, които се случват с тези деца, как бихте ги определили?	1) Като жертви на тормоз. 2) Към момента не са, но биха могли да се превърнат в такива. 3) Става въпрос по-скоро за безобидни неща, типични за отношенията между връстници.	
5. Ако в класа има деца, към които останалите се отнасят зле, необходима ли е специална интервенция от страна на възрастния?	1) Да, тези деца се нуждаят от помощ, за да се интегрират успешно в групата. 2) Проблемите не са толкова сериозни, в такива случаи е по-добре децата сами да решават проблемите помежду си.	
6. Има ли в класа деца, които са импулсивни, със слаб самоконтрол, лесно се разгневяват, бурно реагират, ако останалите им пречат?	1) Да, има. Общо: _____ Момчета: _____ Момичета: _____	2) Не, няма

7. Ако има такива деца, как се отнасят останалите към тях?	1) Избягват ги или се опитват да не им обръщат внимание. 2) На свой ред реагират агресивно, което създава конфликти и напрежение в класа.	
8. Ако имате предвид колко чести и колко сериозни са нещата, които се случват, как бихте определили тези деца?	1) Като агресори, на които останалите на свой ред отмъщават. 2) Към момента не са такива, но биха могли да се превърнат в агресори, на които останалите отмъщават. 3) Става въпрос по-скоро за безобидни неща, типични за отношенията между връстници.	
9. Ако в класа има деца с неовладяно, импулсивно поведение, необходима ли е специална интервенция от страна на възрастния?	1) Да, тези деца се нуждаят от помощ, за да се интегрират успешно в групата. 2) Проблемите не са толкова сериозни, в такива случаи е по-добре децата сами да решават проблемите помежду си.	
10. Има ли в класа деца, които обичат нарочно да дразнят и да се подиграват на другите, опитват се да доминират, държат се грубо, агресивно и без видима причина?	1) Да, има. Общо: _____ Момчета: _____ Момичета: _____	2) Не, няма.
11. Ако в класа има такива деца, бихте ли определили действията им като тормоз, т.е. целят да причинят страдание на очевидно по-слабо от тях дете, като действията се повтарят многократно, за продължителен период от време?	1) Да, действията им могат да се определят като тормоз над връстниците. 2) Към момента не са такива, но в перспектива могат да прераснат в тормоз. 3) Става въпрос по-скоро за безобидни неща, типични за отношенията между връстници.	
12. Ако в класа има деца, които обичат да дразнят, да се подиграват на другите, да доминират и се държат агресивно и без видима причина, необходима ли е специална интервенция от страна на възрастния?	1) Да, тези деца се нуждаят от помощ, за да се интегрират успешно в групата. 2) Проблемите не са толкова сериозни, в такива случаи е по-добре децата сами да решават проблемите помежду си.	

Благодарим Ви за участието!

ВЪПРОСНИК ЗА УЧЕНИКА

Уважаеми ученици, въпросникът, който ви предлагаме, се отнася до взаимоотношенията в класа. Моля, отговорете на всеки въпрос. Тук няма правилни и неправилни отговори. От значение е само личното мнение.

Изследването е анонимно и не е необходимо да пишете имената си. Благодарим ви за участието!

ВЪПРОСИ	ОТГОВОРИ	
1. Има ли в класа ученици, към които останалите се отнасят зле: обиждат ги, подиграват им се, блъскат ги грубо или ги удрят, разпространяват за тях клюки, слухове, изключват ги от нещата, които останалите правят заедно?	1) Ако има, посочи имената им: _____ _____ _____ _____ _____	2) Не, няма.
2. Ако има ученици, към които останалите се отнасят зле, колко често се случват такива неща?	1) Почти всеки ден. 2) От време на време. 3) Рядко.	
3. Има ли в класа ученици, които обичат да помагат на другите, застъпват се за по-слабите, защитават тези, които имат нужда?	1) Ако има, посочи имената им: _____ _____ _____ _____ _____	2) Не, няма.
4. Ако има такива ученици, колко често помагат на другите?	1) Винаги когато някой има нужда. 2) Само понякога. 3) Рядко.	
5. Има ли в класа ученици, които обичат да командват, да карат другите да правят неща, които не искат, държат се грубо, агресивно и без причина?	1) Ако има, посочи имената им: _____ _____ _____ _____ _____	2) Не, няма.
6. Ако има такива ученици, колко често те се държат по този начин?	1) Почти всеки ден. 2) От време на време. 3) Рядко.	

Ти си: (а) момче; (б) момиче. Навършени години: _____ Клас: _____

ПРОТОКОЛ
за съобщаване за насилие
№/.....

Аз
родител на
ученик/чка от клас

с класен ръководител

Определям детето си като:

- ☐ Дете, жертва на тормоз
- ☐ Дете, упражнило тормоз
- ☐ Дете, което помага и подкрепя тормоза
- ☐ Дете-пряк наблюдател
- ☐ Дете, знаещо информация за ситуацията

Дата....., час.....

Описание на ситуацията:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Коментар

.....

.....

.....

.....

Подпис на родител:.....

ПРОТОКОЛ
за съобщаване /отговор/ на насилие
№ /.....

№

Трите имена на ученика

Клас Класен ръководител

.....
.....
.....

Дата....., час.....

Описание на ситуацията:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Предприети мерки

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Коментар

.....
.....
.....
.....
.....

Подпис:.....